

A hónap szellemi élete.

Január—február.

Az elmúlt hónapok folyamán politikai, szociológiai, irodalmi és művészeti problémák egyforma erővel foglalkoztatták a magyar szellemi életet.

A Szellemi Egyesületek Szövetségének Kongresszusa.

A budapesti kongresszusnak, a szövetség immár kilencedik kongresszusának alaptémája a *hagyomány* és *forradalom* volt. S a hat előadónak — Freyer professzor (Leipzig), Poiriet professzor (Alger), Tarnovszky szenátor (Varsó), Hekler Antal, Stefani ny. miniszter (Róma) és gróf Bethlen István — az volt a feladata, hogy megvilágítsák a hagyomány és forradalom szerepét a világképben, a tudományban, az élet ritmusában, a művészetben, a gazdasági életben és politikában.

A témának úgy elméleti, mint gyakorlati vonatkozásai sokszerűen és érdekesen tárultak fel az előadásokban és az igen élénk eszmecserékben. Az utolsó húsz esztendő nagy forradalmi és átalakulási álltak a teóriával szemben előtérben.¹

Az első előadó Freyer professzor volt, aki a problémát német példán tárgyalta, amelyhez Vermeil párizsi professzor szolt hozzá s a köztük a francia forradalom kialakult s a német forradalom kialakuló tradíciójának szembeállításával figyelemreméltó eszmecsere indult meg. Vermeil érdekesen világította meg a francia-német lelki megértés lehetőségét, mint a politikai megértés feltételét : ez azon fordul meg, hogy megérti-e és hogyan fogja fel Németország a francia forradalom liberális tradícióit, s hogy vajjon ezek ellen általában, mint francia felfogás ellen, vagy csupán németországi alkalmazásuk ellen fordul. Az így meginduló eszmecserebe azután szélesebb kört befogó hangok is vegyültek s a politikai megvilágítás Stefaninak gazdasági elmefuttatásában és gróf Bethlen István széles történelmi alapokon felépített s a nemzetek szövetségének, helyesebben együttműködésének problémájában kiúcsosodó beszédében emelkedett a legmagasabb átfogó szintre.

Stefani előadása és Orestano professzor felszólalásai az új forradalmak közt már bizonyos tradícióval és tapasztalattal bíró olasznak szavát vitték be érdekesen a vitába és annak a problémának tapasztalati megvitatását is, amely ma a világ nagy kérdése : kötött gazdálkodás és a hivatottak vezetése, vagy visszatérés a szabad egyéni gazdasághoz s a többségi elvre épített parlamentarizmushoz?

Ezt a problémát világította meg történelmileg Bethlen gróf is. De megmutatta azt, hogy az emberi életet irányító két végok : a létért való küzdelem (Darwin, Malthus) s a küzdelem kikapcsolásával való együttműködés és munkamegosztás két erő, amely csak látszólag egymás ellen, de valójában párhuzamosan, korszakonként egymást felváltva viszi az embert tovább a

¹ Gróf Teleki Pál : Hagyomány és forradalom. *Katolikus Szemle*. Február.

társadalmasodás útján. Ma a demokrácia mint hagyomány és a fascizmus mint forradalom állnak egymással szemben. Lényegében nem más ez, mint az emberi cselekvés váltógazdaságának egy pillanata s e pillanatnak szemzőge. Európa mai politikai életében az egyik irány megteremtette a demokratikus liberalizmust, a nemzetiségi kérdést. Ez teremtette meg a békeszerződéseket, amelyek egyoldalúak. A másik irány, amely revíziót és új rendet követel, követeli ismét az emberiség életében a maga helyét. A Népszövetség ügy, amint azt egyedül az egyik irány megteremtette, egyoldalú, de ha a Népszövetséget is revízió alá vesszük az emberiség általános érdekei szempontjából, akkor lehet belőle az együttműködésnek helyes organizmusát is kialakítani. Természetesen ez a nemzetközi jognak bizonyos átalakulásával, a nemzeti szuverenitásoknak bizonyos feladásával kell, hogy járjon. Ehhez az együttműködés erős akarata és idealizmusra van szükség.

Ezekkel az egész emberiség problémáját érintő nézőpontokkal a politikai vita is feljutott oda, ahol kapcsolódik a tudomány és művészet körében mondottakkal. Orestano professzor emelte ezt ki a tudományra nézve legélesebben, hogy meglátásainkban ott is minő forradalmi átalakulásokon megyünk át, melyek világszemléletünk új és új beállítására készítenek. Így van ez a részletekben s különösen az egészben, ahol mindenfelé látjuk és talán sehol sem érezzük úgy, mint a tudományban, hogy a XIX. század materializmusa mily egyoldalú és szűk nézőpont s a lelki élettel való kapcsolatoknak figyelembe nem vétele s a hitnek még a tiszta ismeret körében is tagadása mily hamis útra vezet.

Poiriet professzor előadása, amely a tudományoknak, a tudományos fejlődésnek ritmusát illusztrálta analízis és szintézis, probléma és megoldás közt a carteziánus filozófia és a relativitás példáin, szintén azt a meggyőződést érlelhette ki és világíthatta meg bennünk, hogy az emberi észnek egyoldalú világszemléletei végeredményben munka-hipotézisek, amelyek a kiegyensúlyozását hívják ki az igazságnak, aztán további keresését mozdítják elő és kiegyensúlyozottabb, az ember végességében jobban megnyugvó felfogásra készítetik az emberi lelket.

Ez a kép nem lett volna teljes a művészeti probléma megvilágítása nélkül. Hekler professzornak a legutolsó másfél század stílusváltozásaira és fejlődésére koncentrált előadása a művészeti felfogásoknak azt a mélyebb tartalmát domborította ki, amely világszemléleti változás. Korunknak sem politikai, sem szociális átváltozását nem lehet megérteni e nélkül, mert a mögöttük levő lelki átalakulást csak a teljes kép világítja meg.

Polemia a szellemtörténet körül.

A magyar történettudomány modern és nyugati módszerekkel dolgozó szellemtörténeti iránya újabb kritikák tárgya lett nagy történészünk, Szeffkú Gyula, illetve tudományos iskolája munkássága kapcsán.

Az előző tudományos módszert használó gárda egyik érdemes tagja Szeffkú XVIII. századi magyar történetét bírálva kifogásolja annak katolikus-barokk beállítását és felismerni véli, hogy «az író szemléletére különböző tényezők gyakorolhatnak hatást, amelyek bizonyos fénytörésekre vezetnek. Ezekre az író egyéniségéből folyó elhajlásokra kötelessége a kritikának rámutatni a nélkül, hogy a munka érdemét kisebbiteni akarná».¹

¹ Domanovszky Sándor: Hóman Bálint és Szeffkú Gyula: Magyar történet. VI. kötet. Szeffkú Gy.: A XVIII. század. Századunk. 7—8. szám.

Szekfű történelem-szemléletének világnézeti szempontú kritikáját óhajtja adni egy más mű kapcsán Mályusz Elemér,¹ akinek aggályaival szemben Asztalos Miklós² úgy látja, hogy Szekfű munkássága a magyarság szellemi egységének megteremtését mozdítja elő.

Spengler, Maritain, Stalin.

Kritikai életünk egyik legérdekesebb s egyik legértékesebb jelensége, Németh László folyóirata, a kor nagy szellemi áramlatairól rajzol képet prominens képviselőik alapján.³ Mindenekelőtt Spengler *Die Jahre der Entscheidung* c. művét boncolja, amely szerint a nyugati civilizáció míg mamumt-méretekre váltja régi minőségét, elkápráztatva önmagától, egyre inkább csak régi presztizséből él. Alatta a világforradalom, körülötte a színes fajok forradalma és ő sorra földadja erődítményeit.

Alig van valami, amit Spengler jobban gyűlölné, mint a szocializmust. A szocializmus az alsó néposztályok kapitalizmusa; ugyanaz az életszemlélet és hozzá a társadalom alulról nyíló perspektívája. Spengler nem hisz semmiféle mozgalom nemességében, ő csak a történelem kész nemességében tud hinni, amelyetől a két forradalom zavarában Európa megmentését s egy világbirodalom megszervezését várja. Akik ismerik őt, tudják, hogy ez a nemesség a poroszság.

Spengler könyve féllábbal a weimari Németországban áll, féllábbal a harmadik birodalomban. Bár nem kétséges, hogy a két rend közül Spenglerhez melyik áll közelebb, az előszó nem nagyon édesítheti meg Hitler teoretikusai számára az első száz oldalon lenyelt orvosságot. A weimari alkotmány uraiban Spengler nem látott mást, mint a nemzet gyengébb felét, amely ellenséges segítséggel sáncolta el magát a nemzet erősebb része fölött. De Hitlerék jelszavai is meglehetősen zavaros elegy neki, a poroszság és a bolsevizmus habarcsa. De ha ostobák is a jelszavak, a vér jó és Spengler ehhez a jó vérhez szól. Porosznak lenni Spengler szemében annyi, mint Krisztus előtt kétszáz évvel rómainak lenni.

Maritain *Primauté du spirituel* című könyve himnusz az egyházhoz, amely a hívőnek nemcsak egy szervezet, hanem Krisztus misztikus teste és a hit tárgya. A könyv három tanulmánya Maurras és az Action Française kárhóztatása, majd indexre helyezése köré szövődik. A középső megvédi a pápa kárhóztatató ítéletét, az első az egyházi hatalom körének kijelölésével előkészíti rá, a harmadik pedig a nélkül, hogy Maurras-ékkal vitázna, kiragadja az egyházat az ő latin koncepciójukból és visszaajándékozza az egész emberiségnek, latinnak, szlávoknak, színesnek, mint az egyetlen egyetemességnek, amelybe önmagukra és egymásra rátalálhatnak. A könyv a francia katolikusság válságos óráiban jelent meg, amikor Szép Fülöp és Jeanne d'Arc hagyománya, a nemzeti nevében lázadó s az engedelmességével nemzeti közt kellett választania és az egyházszeme teljes fényére volt szükség, hogy a mozgalom és a pápa szava közt meghasonlottak túllássanak pillanatnyi döbönt zavarukon.

A harmadik mű, melyet szerzőnk vizsgálat alá vesz, Sztalin *Les questions du léninisme*. Pszichológiailag rendkívül finoman elemzi ki, hogy Sztalin a valósággal csak akkor néz szembe, ha azt a lenini fogalmazás már átköltöz-

¹ Mályusz Elemér: Szellemtörténet a helyi monográfiákban. *Prot. Szemle*. December.

² Asztalos Miklós: XIX. és XX. század. *Prot. Szemle*. December.

³ Németh László: Három kortárs. *Tanu*. Február.

tette, a tények megjelennek előtte, de a nomenklatura ruhájában. Mint a legtöbb makacsfejű ember, túlbecsüli az elnevezések értékét, a segédfogalmakat összekeveri az eseménnyel, a nyelvet a világgal. Maritainnál már feltűnt egy sajátság, amit a «befogalmazás eufóriájának» lehetne nevezni. Az írónak van egy szép fogalmazási rendszere s e rendszer annyival erősebb a kíváncsiságnál, hogy az új jelenségeket nem is kutatja, csak beilleszti; nem természetükhöz keres szavakat, csak azt nézi, hogy rendelheti természetüket a meglévő szavak alá. Maritain a fogalmazási rendszernek ezt az elsőbbséget a valóság fölött skolasztikának nevezi. Ha így van, Sztalin a legnagyobb skolasztikus. Az ember legszívesebben egy tanulatlan együgyűt szeretne mellé adni, akit, noha Oroszországban élt, felmentettek a leninizmus kurzusai alól, semmit sem tud a szocializmusról, de látja, amit lát. A királyok bolondokat tartottak maguk mellett gondolkozásuk és viselkedésük ellenpróbájául; nem tűrhetne meg Sztalin is egy ilyen bolondot, aki a tudatlanság szavaival nevezné meg, amit ő a tudomány szavaival elkertel.

A szegedi fiatalok művészeti kollégiuma.

A szegedi fiatalok önálló kulturális munkájáról és ezentúl szinte ruszini — etikában, esztétikai és szociális törekvésben egyaránt ehhez hasonlítható — életformájáról számol be vallomásszerűen társaságuk egyik derék tagja.¹ Elmondja, hogy a szegedi agrársettlementmunka a fejlődés során maga is lényegesen átalakult, érdeklődésük tudatosodott: a pusztán érzelmi érdeklődésből, a nép lelkenedező szeretetéből népszerű, szociális érdeklődés lett, amely a jókedvű nóták, színes szöttesek mögött a nyomorúság vergődését, a paraszti élet agyonsujtottságát is meglátta és okai után kutatótt. Őket is megejtette kezdetben, ha rövid időre is, a parasztromantikának ifjúságunk némely mozgalmait azóta oly erősen befolyásoló áramlata, ez a naivul mithológizáló és a szociális — sokszor még etikai — szempontokat is háttérbe szorító rajongás.

De kezdettől fogva tudatalatti idegenkedéssel figyelték a lelkes és mellátgító frázisok mögött meghuzódó tartalmatlanságot, kapkodó módszertelenséget s élményeik átrostálása, igaz megvilágítása nyomán hamarosan elbúcsúztak a parasztszemlélet e veszélyesen jóakarató koncepciójától. Tudatossá igyekeztek tenni élményeiket az etnografiai gyűjtőmunka, szociográfiai megfigyelések és gyakorlati szociális munka kérélehetetlenül alakították ki gondolkodásukat. Állandó és intenzív érintkezésük a parasztsággal, a népi kultúrával, a nép szociális problémáival, megfosztotta őket a hamis néplátás jóleső mámorától.

Ez a szociális, a magyar nép sorsához szorosan kapcsolódó művészi és tudományos felfogás művészeti kollégium szemléletformájának is leglényegesebb tartalmi eleme. Ez a kollégium szabad társulás, amely a kritikai fegyelem, a barátság, az egymásra utaltság tiszta kapcsolatát teremtette meg tagjai között. Az új magyar lélek e munkásai a szociális igazság megvalósulását éppúgy hiszik, mint az objektív, pártoskodástól ment szellemiség megerősödését.

k.

¹ Ortutay Gyula: A szegedi fiatalok művészeti kollégiuma. *Magyar Szemle*. Január.